Alexandra Chomová (Banská Bystrica)

ZOONYMÁ V KOMUNIKÁCII MALEJ SOCIÁLNEJ SKUPINY (NA MATERIÁLI MIEN PSOV)

ZOONYMS IN COMMUNICATION OF A SMALL SOCIAL GROUP (WITH REGARD TO DOG NAMES)

The paper deals with dog nicknames (and hypocoristics) as a part of the language communication in a small social group. The study characterizes nicknames focusing on their functioning and their perception in language communication from the perspective of the name giver, the group in which the nickname has originated and where it is used, and also its acceptation in respect to the bearer of the nickname (dog) and the users of these nicknames. It also reveals individual preferences in the selection of dog nicknames and hypocoristics due to the nature of group member and dog contacts, or nicknames motivation. The emotional aspect comes up in the most frequent nouns, proper names of the dog, most often in the form of diminutives (as these are used to express positive emotions towards the dog), by which the emotional and social connection of the owner with his/her dog is emphasized. The paper proves an analogy with the functioning of the anthroponymic system of unofficial names.

Key words

zoonyms; small social group; nickname; hypocoristic; communicative use; acceptance and transfer of the name

Kľúčové slová

zoonymia; mikrosocieta; prezývka; hypokoristikum; komunikačné použitie; akceptácia a prenosnosť

Pes ako jedno z najstarších domestikovaných zvierat sprevádza človeka tisícky rokov. Jeho úloha v spoločnosti je rozmanitá – od pomoci pri love, stráženia majetku až k nezastupiteľnej funkcii spoločníka človeka.

V príspevku zameriavame pozornosť na zoonymický súbor, ktorý sme získali pri pozorovaní ôsmich malých sociálnych skupín, ktoré chovajú psa v rodinnom prostredí. Sledovali sme podoby mien psov a ich začlenenie do komunikácie v rámci mikrosociety.[1] V súbore získanej zoonymie sa objavujú oficiálne mená psov,

[1] Sledované mikrosociety boli navzájom previazané a jednotliví členovia sa v rámci nich preskupovali, čo sa prejavilo aj na komunikácii vo vzťahu k chovaným psom. Výraznejšiu variantnosť sme zachytili v dvoch mikrosocietách. Zároveň v rámci mikrosociety vydeľujeme jej jadro, ktoré tvoria jej stáli členovia – majiteľ, majiteľka, pes (len v jednej zo sledovaných mikrosociet boli súčasťou jadra deti). Práve táto časť mikrosociety supluje pre psa svorku, v ktorej vstupuje do najčastejšej a najužšej interakcie s tými, čo ju tvoria. Panuje v nej zmysel pre hierarchiu, je v nej stanovený pevný poriadok s predpokladom spolupráce a pre psa tvorí prirodzený priestor. Ostatní členovia, napr. širšieho rodinného alebo susedského spoločenstva, netvoria stálych

ale aj ich hypokoristické podoby, prezývky a variantné podoby zooným. V tejto súvislosti sme sa stotožnili s chápaním termínu hypokoristikum, ako sa objavuje v českej lingvistike (Pastryřík, 2006; Bayerová, 2010)[2] a ako ho vo svojej štúdii s oporou o toto chápanie uvádza J. Krško, teda ako obmeny úradných, neutrálnych mien v istom prostredí, pričom „obmeny sa týkajú akýchkoľvek citovo zafarbených obmien, teda nielen pozitívnych, maznajúcich a láskavých, ale aj obmien s negatívnym emocionálnym nábojom“ (2012, s. 144). S ohľadom na výskumy zoonymie a nami získaný materiál konštatujeme, že takéto obmieňanie sa vzťahuje aj na zoonymiu (porovnaj Krško, 2012; Bajerová, 2016; Ondášová, 2013; Hájková, 2010; Kvítková, 2010). Tento materiál zároveň dokladuje existenciu propriálnej hypokoristickej synonymie a zároveň registra rôznych variantov mien (variantnosť neobmedzuje identifikačné funkcie propria) pre označenie jedinca nielen vo vzťahu k antroponymii.[3] Prezývku chápeme ako súčasť systému neúradných pomenovaní, vyznačujúcu sa „osobitými vlastnosťami, na základe ktorých ju môžeme charakterizovať ako jednotku samostatnej podskupiny v rámci neúradných pomenovaní“ (Ološtiak, 2007b, s. 165; podobne Ološtiak, 2000), pričom na rozdiel od úradného (oficiálneho) mena sa môže pri jednotlivých onymických objektoch vyskytovať viacero prezývok, čo súvisí s rozdielnymi funkciami, ktoré úradná a neúradná onymická sústava plní v komunikácii.

V príspevku chceme načrtnúť isté tendencie, ktoré na jednej strane potvrdzujú zistenia z iných výskumov, na druhej strane otvárajú ďalšie otázky. Príspevok nemá za cieľ predstaviť vyčerpávajúcu analýzu vzhľadom na rozsah získaného materiálu a pozorovania autentickej, nepripravenej interakcie vo vzťahu ku komunikácii v mikrospoločenstve, ktorého súčasťou je pes.

členov sledovaných mikrosociet, ale môžu do nich na istý časový úsek ľubovoľne vstúpiť. Za jadro mikrosociety sme považovali majiteľov psa, v užšom kruhu sa nachádzali členovia mikrosociety, ktorých frekvencia styku so psom bola vysoká – spravidla išlo o 4, resp. 5 členov rodiny, širší okruh mikrosociety nepresiahol 10 členov. Členovia mikrosociety mali stredoškolské aj vysokoškolské vzdelanie. Psy, ktoré sa chápali ako súčasť sledovaných mikrosociet, boli malé plemená, patrili k teriérom, čistokrvným aj nečistokrvným.

2 „Mluvíme-li […] o hypokoristických podobách, máme na mysli rezultáty onomaziologických procesů. Užíváme-li výrazu hypokoristická obměna, máme naopak na mysli strukturu, poněvadž chceme postihnout znaky formální uspořádanosti. (Tento výraz je pak de facto identický s tradičním označením varianta.) […] uplatňujeme také výraz hypokoristická varieta, jímž rozumíme jen výseč hypokoristické matérie, která se vztahuje ke konkrétnímu […] standardizovanému jménu.“ (Pastyřík, 2006, s. 394)

3 J. Krško (2012, s. 144) zároveň hovorí o hypokoristickom mennom registri, ktorého súčasťou je dynamická časť mien závislá od psychického stavu používateľa. Vnímanie registra propriálneho systému a jeho fungovania sa týka autorovho vymedzenia onymického komunikačného registra (Krško, 2016). Aj Ľ. Sičáková (2014, s. 96–97) s ohľadom na školskú komunikáciu upozorňuje na to, že vznik sociálnych oným je podmienený viacerými faktormi, pričom súbor prezývok zámerne utvorených kvôli presnejšej identifikácii členov mikrosociety s ohľadom na komunikačnú situáciu možno považovať za mikrosociálny komunikačný register.

Meno (a aj prezývka) je znakom príslušnosti, a špecificky sunáležitosti, k skupine, stáva sa prvkom socializácie jedinca. Súvislosť medzi prezývkou a prijatím jedinca do sociálnej skupiny zdôrazňuje (s ohľadom na žiacke prezývky) napríklad M. Kvíčalová (2016, s. 8, 17). Ako dôležitý v súvislosti s pridelením mena vystupuje aspekt potvrdenia existencie jedinca a výraz jeho akceptácie v príslušnej societe.

V prípade kúpy psa od chovateľa majiteľ kupuje už pomenovaného psa, pričom u chovateľov má pomenovávanie svoje pravidlá, algoritmus, ktorý je závislý od vrhu a rodokmeňa.[4] Majiteľ môže meno zachovať, resp. si ho prispôsobí, alebo zvolí pre psa iné meno. Pes zvyčajne reaguje na jedno meno, to však nevylučuje vznik jeho variantných podôb a dokonca ani nových mien v podobe prezývok. Vzniká tak onymický rad, ktorý je výrazne ovplyvnený aktuálnym (ale aj celkovým) psychickým (emocionálnym) stavom pomenúvateľa (porovnaj Krško, 2012; Ondášová, 2013).

Pes vstupom do mikrospoločenstva zároveň získava status jej člena a v rámci nej zastupuje rolu komunikačného partnera. Pri sledovaní zoonymie vo vybraných mikrosocietách sa vo vzťahu k takejto komunikácii stotožňujeme s termínom disproporčná komunikácia, ktorý označuje „akýkoľvek dialóg realizovaný medzi komunikačnými partnermi s asymetrickým vzťahom“ (Ondášová, 2013, s. 793), pričom za jej najvýraznejšie faktory považujeme sociálnu disproporciu komunikantov, oslabenú komunikačnú schopnosť jedného z komunikačných partnerov (v tomto prípade psa) a individuálny personálny štýl členov mikrospoločenstva (osobitne majiteľa psa).[5] Disproporcia vyplýva z prirodzeného nerovnomerného postavenia komunikačných partnerov. Jednotlivec s vyššou autoritou (majiteľ psa, resp. iný člen mikrosociety) sa na strane expedienta prejavuje tendenciou riadiť a ovplyvňovať dialóg, čomu prispôsobuje aj svoje výrazové prostriedky, prípadne hodnotiť komunikačného partnera a celú komunikáciu (porovnaj Ondášová, 2013,

---

4 Osobitné meno majú šľachtené psy, resp. psy chované ako výstavné. Psy z rovnakého vrhu majú zvyčajne meno začínajúce na konkrétne písmeno abecedy (porovnaj aj Matejčík, 1996, s. 321), meno môže reflektovať názov chovnej stanice a môže sa skladať aj z viacerých slov. Hoci neexistuje spoločensky inštitucionalizovaný akt, ktorým sa meno pre zviera kodifikuje, oficiálne meno zvieraťa musí majiteľ uviesť, napr. v očkovacom preukaze alebo v medzinárodnom cestovnom preukaze. V niektorých medzinárodných dokladoch sa v rámci identifikačných údajov pre spoločenské zviera uvádza kolónka „meno a priezvisko“.

5 K. Ondášová (2013, s. 793) tu vychádza z prác S. Zajacovej, pričom k faktorom spôsobujúcim nerovnomernosť komunikácie zaraďuje: inštitucionalizovanosť komunikácie, sociálnu disproporciu komunikantov, oslabenú komunikačnú schopnosť jedného z partnerov, individuálny personálny štýl hovoriaceho. Charakteristikou tejto komunikácie je skutočnosť, že „hovoriaci vedome či nevedome používa také verbálne a neverbálne prostriedky, ktorými zdôrazňuje svoje dominantné postavenie oproti komunikačnému partnerovi, pričom toto úsilie o dominanciu v dialógu prechádza v určitých situáciách do prejavov vzájomného prispôsobovania a vyjadrenia spolupatričnosti“ (cit. podľa Zajacová, 2011).

s. 793–794). Jedným z najexponovanejších výrazov v komunikácii členov mikrosociety, ktorej súčasťou je pes, je zoonymum (týka sa to nielen komunikácie zameranej priamo na psa, ale aj komunikácie jednotlivých členov malej sociálnej skupiny navzájom).

Podľa výskumu E. Hájkovej (2010, s. 174) sa meno pre väčšinu zvierat chovaných doma vníma ako nevyhnutnosť. Spôsob pomenovania závisí od vzťahu medzi pomenúvateľom a pomenúvaným. Proces socializácie otvára priestor tvorbe prezývok. Prezývky sa primárne spájajú s malou sociálnou skupinou, ktorá má vytvorenú určitú hierarchiu, jednotlivec v nej má isté postavenie a v rámci nej sa tvoria užšie vzťahy medzi jednotlivými členmi (porovnaj aj Bajerová, 2016, s. 40). Pes sa vníma ako člen rodiny, pomenovaním sa stáva členom spoločenstva a vytvára sa k nemu vzťah (pozri aj Ondášová, 2013; Hájková, 2010). Podľa M. Bajerovej (2016, s. 47) je úzky kruh rodiny najväčším zdrojom prezývok. Na túto skutočnosť vplýva kombinácia aspektov, ako sú výrazne osobné (až intímne) vzťahy a ich intenzita, priestorová uzavretosť, malá početnosť členov mikrosociety.

Ako sme spomínali vyššie, majiteľ pri kúpe psa najmä z oficiálnej chovnej stanice kupuje už pomenovaného psa. S týmto menom sa môže stotožniť a psovi ho ponechať, alebo mu prisúdi nové meno. Akt pomenovania pri pomenúvané zviera nie je nijako inštitucionalizovaný. Okrem oficiálneho mena sa v rámci mikrospoločenstva, do ktorého sa pes dostáva, najmä ak je chovaný ako súčasť rodiny a zdieľa aj rovnaký priestor (napr. byt), vytvára množina sekundárnych mien, prezývok. Ani pri oficiálnych propriách nejde o oficiálny akt. Pomenovací akt ako taký sa však zavŕši, lebo meno psa sa včleňuje do jazykovej a sociálnej komunikácie (pozri Šrámek, 2007, s. 466). Vznik prezývok sa tu primárne viaže na neoficiálnosť a hovorovosť komunikácie v rámci mikrospoločenstva.

Nami získaný zoonymický súbor obsahuje nasledujúce mená a prezývky psov (vrátane variantov, hypokoristických podôb):[6] Ramses (oficiálne meno) – *Ramon*, *Ramonko*, *Ramonik*, *Ramones*, *Ramčo*, *Ňuchta*, *Ňuchtina*, *Ňuchtica*, *Ňucht*, *Maja*, *Kukla*, *Kuklina*, *Kumlina*, *Kudlina*, *Dudla*, *Dudlina*, *Dudlin*, *Dudliny*, *Dudliky*, *Žužla*, *Žužlina*, *Ňumla*, *Ňunlina*, *Zlatíčko*, *Hlucháň*, *Zdochlina*, *Zdochlinka*, *Zdochlinečka*, *Zdochlinček*, *Zdochliak*, *Zdochlina zdochnutá*, *Slepáň*, *Stariga*, *Štrbavec*, *Kuťa*; Edo (oficiálne meno) – *Eduard*, *Edward*, *Edmund*, *Edko*, *Eduško*, *Edik*, *Edis*, *Edúch*, *Edko Choma*, *Edo/Edward Stark*, *Eto*, *Kumpláš*, *Veľký čukláb*, *Čuka plančis*, *Čunklip*, *Šinklib*, *Lunčík*, *Láskoš*, *Kunšaft*, *Kunšiplast*, *Miminko*, *Bábätko*, *Bábo*, *Synček*, *Bubuško*, *Bibik*, *Biely pes*; Tina (oficiálne meno) – *Tinka*, *Tinuška*, *Ideš*, *Ideša*; Dak (oficiálne meno) – *Daky*, *Ideš*; Deno (oficiálne meno) – *Denko*,

[6] Podoby mien zapisujeme tak, ako sme ich zachytili v rámci pozorovania pri komunikácii so psom, resp. nám ich v takej forme zapísali majitelia psov, príp. nás upozornili na to, že meno vnímajú ako dvojčlenné, napr. *Veľký čukláb*, *Čuka plančis* a hlásku v ňom vnímajú špecificky, napr. *Edward* (realizujú na nej špecifickú výslovnosť, dôraz).

Denuško, *Pucvoľa*, *Láska*; Zora (oficiálne meno) – *Zorka*, *Rozka*, *Roza*, *Nalpa*, *Nalpočka*; Pici (oficiálne meno) – *Picko*, *Picinko*.[7]

Nominácia prostredníctvom prezývok sa chápe aj ako prostriedok humanizácie. V jej pozadí stojí pomenúvacia potreba najmä v neoficiálnej komunikácii (porovnaj aj Ološtiak, 2009, s. 499–500). Objekt, ktorý sa stáva súčasťou mikrosociety, musí byť zo spoločenských dôvodov pomenovaný. M. Ološtiak (2000) zároveň upozorňuje na to, že sekundárne pomenovanie sa nevytvára náhodne, ale jeho vznik sa viaže na splnenie sociokomunikačných podmienok. Člen nejakej society býva označený prezývkou zväčša pri uplatňovaní užšieho spoločenského úzu, pričom rečová komunikácia v rámci mikrosociety prebieha v neformálnej hovorenej podobe. Práve neoficiálnosť komunikácie je jedným z faktorov podmieňujúcich potrebu neformálneho pomenovania, ktorého cieľom je jednoznačnejšie identifikovať a spoločensky ohodnotiť člena mikrosociety. Udelenie prezývky sa spája s pevnou súdržnosťou society a dôvernými vzťahmi medzi jej členmi (porovnaj aj Kvíčalová, 2016, s. 17). Práve neoficiálnosť, familiárnosť a s ňou spojená uvoľnenosť normy je príčinou vzniku frekventovaného javu, polyonymie.[8] Podľa M. Ološtiaka je popri príčinách polyonymie zaujímavá otázka „komunikačno-funkčnej determinovanosti, frekvencie, konkurencie či motivovanosti jednotlivých pomenovaní“ (2009, s. 504).

Meno psa by nemalo byť dlhé a komplikované, pretože sa spája s potrebou jasného a jednoduchého vyslovenia. Odporúča sa kombinácia 1 až 3 slabík, v rámci požiadaviek sa objavuje aj zvažovať hláskovú kombináciu, ktorá bude melodická, sluchovo príjemná. Dlhé meno sa vníma ako neekonomické a aj komunikačne neefektívne (ak napr. pes utečie a je potrebné privolať ho späť), aj s ohľadom na vnímavosť, reakciu na meno samotného psa. Dlhé alebo komplikované meno môže pes ignorovať alebo nepochopiť, že ho má spájať so sebou. Šteňa ostrí svoj sluch od narodenia. Vybrané slovo bude spájať so sebou ako svoje meno.

Komunikácia so psom má vlastné pravidlá. Primárnym cieľom je upútať pozornosť, zaujať psa, čo by sa malo diať najmä prostredníctvom formálnej stránky mena – jeho hláskovou stavbou, dĺžkou, rytmom. Je to pragmatická okolnosť, ktorá je pri komunikácii pes – človek dôležitá. Komunikačne výhodné sú formálne jednoduché propriá (jedno- až dvojslabičné), fonotakticky prirodzené formy,

---

7 V príspevku sa nebudeme osobitne zaoberať spôsobom tvorenia zozbieraných zooným, hoci je možné vypozorovať isté tendencie v derivácii typu Kukla – Kukl-*ina*, Žužla – Žužl-*ina*, Dudla – Dudl-*ina* následne Dudl-*in* či Hluch-*áň*, Slep-*áň*. Na osobitosti a motivačné okolnosti upozorníme len v rámci výkladu vo vzťahu k ich používaniu v komunikácii mikrosociety.

8 M. Ološtiak (2009, s. 504) upozorňuje na to, že členy polyonymického radu sa vnímajú ako rovnocenné pomenovania jedného onymického objektu. Zároveň „sa vyznačujú identickou designáciou, ako aj rovnakou „štartovacou čiarou“ pre konštituovanie informačno-encyklopedickej zložky onymického obsahu“. Porovnaj aj Pastyřík, 2012; Krško, 2012; Bayerová, 2010.

zároveň také, pri ktorých je vzťah fonéma – graféma symetrický a implikuje deklinačnú jednoznačnosť (porovnaj aj Ološtiak, 2007a, s. 192; tu primárne vo vzťahu k preberaniu cudzích proprií do slovenčiny). Dá sa predpokladať, že na krátke meno bude pes reagovať rýchlo. Ak teda meno z nejakého dôvodu spôsobuje „problém“, nahrádza sa iným, napr. deminutívnou podobou alebo prezývkou (oficiálne meno ostáva).

Okrem týchto viac-menej objektívnych aspektov stojacich za výberom mena pre psa však do aktu pomenovania výrazne vstupuje subjektívny zreteľ, a ten sa viaže jednak na samotného pomenúvateľa, ale aj na špecifické postavenie psa v rámci mikrosociety. Podľa M. Kvíčalovej (2016, s. 16) je prezývka z hľadiska štruktúry prevažne jednoslovná. Autorka s ohľadom na sledovanú skupinu antroponymie (prezývky žiakov) konštatuje, že prezývky tvoria bohatú, premenlivú a dynamickú skupinu proprií, pričom ich použitie sa nemusí nevyhnutne viazať na neprítomnosť nositeľa prezývky. Často nahrádzajú oficiálne a štandardizované mená aj v priamej komunikácii.

Vo vzťahu k motivácii prezývok sa vyjadríme len výberovo.[9] V našom súbore zooným sa objavili prezývky *Zlatíčko* a *Láska*, *Láskoš*, ktoré majú metaforický charakter a vzhľadom na apelatívnu motiváciu aj spôsob použitia ich možno prirovnať k partnerským pomenovaniam. P. Štěpánová (2018, s. 48–49, 57) vo vzťahu k takýmto typom partnerských pomenovaní konštatuje, že v tomto prípade ide o neprototypický akt pomenovania. Meno nebýva zdieľané väčším spoločenstvom, obvykle neexistuje jeho zápis a častá je aj jeho nejednoznačná príslušnosť k propriám. Takéto mená vznikajú spontánne s výraznou nadväznosťou na mimojazykové okolnosti a ich nositelia (dodávame, že ani tvorcovia) si samotný vznik často neuvedomujú. Uvedené konštatovania možno chápať zovšeobecnene a aplikovať ich aj na nami skúmaný zoonymický materiál. R. Šrámek (2007, s. 466) podotýka, že pri propriách vychádzajúcich z apelatív sa apelatívny význam eliminuje a stabilizuje sa propriálny význam vzťahujúci sa len na jeden objekt. Pri vyššie uvedených prezývkach sa živo pociťuje nadväznosť na apelatívnu lexiku a ich aktuálny význam je reflexiou na podnet ich vzniku (porovnaj Ološtiak, 2007b, s. 165) – potreba prirovnania k niečomu vzácnemu, reflexia citu (porovnaj Štěpánová, 2010, 2018; na s. 51–52 tu autorka hovorí o tzv. translačných pomenovaniach).

Dôkazom toho, že pes sa v sledovaných mikrosocietách chápe ako člen, dokladujú zoonymá, ktoré svojou motiváciou odkazujú na „umiestenie“ do sociálnej skupiny, pričom samotné pomenovanie je zároveň aj pridelením statusu. Za také považujeme prezývky *Miminko*, *Bábätko/Bábo*, *Synček*, *Edko Choma.* Uvedené zoonymá sú prejavom neformálneho a silne pozitívneho citového vzťahu v ko-

[9] Z prác venujúcich sa motivácii prezývok psov spomenieme v slovenskej lingvistike ako ďalšie napr. Laliková (1996), Matejčík (1996).

munikačnej situácii. Napodobňujú zmeny sociálnej roly a väzby v rodine, ktoré sa reflektujú vo vzťahu k jej členom.[10] Osobitosťou prezývky *Edko Choma* je jeho dvojčlennosť analogicky vychádzajúca zo štandardizovaného antroponymického systému. Zoonymum tak nadobudlo v sledovanej mikrosociete oficiálny ráz a je potvrdením vnímania psa ako skutočného člena rodiny a výrazom antropomorfizácie (pes prezývku dostal po svadbe majiteľov).[11] Zároveň tu možno hovoriť o onymickej transmotivácii, resp. transonymizácii.[12]

Niektoré zoonymá sú viazané na kontext a ich tvorba aj prvé použitie súvisí s konkrétnou situáciou. K situačne motivovaným prezývkam radíme zoonymum *Biely pes*, ktoré vzniklo pri zimnej prechádzke so psom, počas ktorej pes vbehol do záveja a kvôli tomu, že má bielu srsť, bolo možné jeho polohu identifikovať len vďaka farebnej vôdzke. Spojivo s kontextom vo vzťahu k otázke *Kde je ten biely pes?* sa stalo motivantom pre novú prezývku. Do akej miery sa prezývka posunie vzhľadom na možnú kontextovú oslabenosť na okraj registra, v tejto fáze nie je možné určiť. Za aluzívne možno považovať prezývky *Maja* a *Edko Stark*, ktoré motivačne vychádzajú z filmových postáv.[13] V prípade prezývky *Maja* ide o psiu hrdinku filmu Osem statočných, v ktorej časť psej svorky prežije nepriazeň počasia v Antarktíde po tom, čo sú členovia expedície nútení psy opustiť. Majiteľ psa tu pri výbere prezývky využíva transonymizáciu a abstrahuje od rodových formantov.

Pri neštandardizovaných menách sa kategória rodu chápe ako osobitá. Nerešpektovanie prirodzeného rodu je časté najmä pri tvorení sekundárnych antroponým a spája sa s ich jedinečnosťou a aspektom neopakovateľnosti (porovnaj Štěpánová, 2010, s. 29; Kvíčalová, 2018, s. 52; Knappová, 1980). S. Pastyřík (2012, s. 111) v týchto prípadoch hovorí o propriálnej konverzii (podobne sa vnímajú aj zoonymá *Dudla*, *Žužla*, *Kuklina*, *Zdochlinečka*). Táto odchýlka od jazykového systému (formant *-a* ukazuje na feminínum) sa vzhľadom na užívateľskú prijateľnosť a kontextovú jasnosť, s kým sa meno spája, v rámci mikrosociety akceptuje. Prezývka ako neopakovateľné pomenovanie zachováva svoj gramatický rod, ale v komunikácii

---

10 Vo vzťahu k partnerským pomenovaniam sleduje takéto typy pomenovaní meniace sa v závislosti od sociálnej roly v rodine P. Štěpánová (2010, 2018).

11 Pri uvedených skutočnostiach je nutné poznamenať, že sa tu núka prepojenie psa ako spoločenského zvieraťa na kultúru. Kultúrna štúdia nie je v centre našej pozornosti, hoci jazyk sám je nevyhnutne s kultúrnym fenoménom spätý. Prepojenie spoločenských zvierat, a teda aj psa, na kultúru zdôrazňuje napr. M. Fleischer (2003). Silná citová väzba medzi človekom a psom sa reflektuje napr. aj v literatúre, pričom sa prejavuje aj ako substitúcia dieťaťa (porovnaj Tymieniecka – Suchanek, 2013, s. 125).

12 Pri onymickej transmotivácii hovorí M. Ološtiak (2009, s. 503) ako o zmene onymickej motivácie, o ktorej je možné uvažovať tak na úrovni onymických makrotried typu antroponymá, toponymá, chrématonymá, ako aj na úrovni podtried typu rodné meno → priezvisko.

13 O aluzívnych a situačných prezývkach v rámci antroponymie hovorí napr. M. Ološtiak (2000, 2009). Tam aj ďalšie typy prezývok.

funguje nezávisle od jazykového systému (v uvedenom prípade bez ohľadu na korešpondenciu s prirodzeným rodom, pričom rozdiel v rode sa objaví až v komunikácii na syntaktickom pláne: *Videla si Maju? Pošli ho, nech ide von.*). Podobné abstrahovanie sme zachytili aj vo vzťahu ku gramatickej kategórii čísla v prípade prezývok *Dudliny*, *Dudliky*, pričom prípady sa viazali na výrazne citovo zafarbené výpovede typu *Ahoj, Dudliky* (podobu však možno vnímať aj ako vokatív).

Prezývka *Edko Stark* odkazuje na hrdinov seriálu Game of Thrones, na postavu, ktorá má za spoločníka vlka. V tomto prípade je hypokoristická podoba odkazom na oficiálne meno psa (*Edo*) a aluzívna časť sa správa ako druhý člen štandardizovanej podoby antroponým, čo ho formálne spája s prezývkou *Edko Choma*. V prípade prezývky *Maja* nová podoba nahrádza oficiálne meno psa (*Ramon*) úplne. V oboch uvedených prezývkach je zaujímavé aj to, že jednou zo zložiek pomenovacieho motívu je spojenie so psom ako takým (stojí teda na fyzickej, v tomto prípade aj druhovej podobnosti).

Tvorba prezývok je prirodzená a pomerne rýchla. Prezývky sa ustaľujú v užšom spoločenskom úze. Niektoré onymické objekty majú prezývok viac, iné prezývku nezískajú. Niektoré prezývky pri onymickom objekte pretrvajú, iné vytlačí nová prezývka, čo otvára otázku trvácnosti prezývky. V rámci (mikro)society sa niektoré prezývky buď akceptujú, alebo neakceptujú. Na trvácnosť pôsobí moment vzniku, doba používania, ale aj samotní používatelia (používateľ môže podobu prezývky meniť, variovať, modifikovať, dokonca deformovať) a charakter vzťahov v mikrosociete. Ako ďalší aspekt tu vstupuje aj rozsah povedomia mena v (mikro)societe a jeho zdieľanosť. Pri neoficiálnych menách je určujúca ich existencia najmä v hovorenej komunikácii. V prípade, že sa prezývka neujme, zaniká, je nahradená inou. Na druhej strane sú pomenovania, ktoré sa stávajú stabilnými prvkami konkrétneho onymického radu.

V mikrosociete slúži na označenie psa jeho meno a rôzne obmeny tohto mena, vrátane prezývok, ale aj rozličných deformácií mena. Možno povedať, že všetky hypokoristické obmeny mena a prezývky fungujú v súbore neoficiálnych pomenovaní v rámci mikrosociety (nielen jadra, ale aj ďalších členov, ktorí do nej vstupujú) z komunikačného hľadiska v podstate rovnako. Rôzna podoba psieho mena má práve kvôli svojej neobvyklosti schopnosť individualizovať. Táto individualizácia sa však netýka len samotného pomenúvaného objektu, ale ide aj o individualizáciu toho, kto v danej mikrosociete konkrétnu podobu pomenovania psa používa. V sledovaných mikrosocietách možno aj prezývku s nízkou frekvenciou považovať za vyhovujúcu a funkčnú. Zároveň je možné takú prezývku chápať ako prejav väčšej miery intímnosti, osobitosti vzťahu medzi pomenúvateľom a psom.

Pre všetky podoby mena je príznačné, že ich používa úzky okruh komunikantov. Podľa M. Ološtiaka (2000) je autor prezývky tým, kto iniciuje a zároveň reguluje nominačný proces. Nositeľ prezývky sa tu vo vzťahu k antroponymickému systému charakterizuje ako osoba akceptujúca alebo neakceptujúca svoje sekundárne

pomenovanie. Ak má prezývka nadobudnúť relevantnú komunikačnú hodnotu, musí sa medzi jej používateľmi, členmi mikrosociety ujať. V nami sledovaných mikrosocietách však nositeľ prezývky (pes) do akceptačného procesu zasiahnuť nemôže, rovnako ako nemá vplyv na motivačný podnet. Neplatí tu teda rovnaké konštatovanie ako v prípade antroponymie – zavŕšenie nominačného procesu sa tým, že motivát prejde akceptačným filtrom nositeľa prezývky, nemôže udiať (Ološtiak, 2000). V istom zmysle sa ako akceptácia môže vnímať reakcia psa na prezývku. Podľa J. Krška (2012, s. 147) na zviera nemá vplyv pomenovanie, ale modulácia hlasu oslovujúceho a jeho mimojazykové prejavy. Akceptácia prezývky sa tak pri zoonymii prenáša na členov mikrosociety. Prijatie a užívanie prezývky aspoň časťou society sa vníma aj ako jej kodifikácia (porovnaj Kvíčalová, 2016, s. 11–12). M. Bajerová (2016, s. 47) pripomína, že najvýraznejším zdrojom prezývok je úzky rodinný kruh, pričom každý člen používa vlastné prezývky, ktoré sa v rámci rodiny neopakujú. Ak sa vzťah prezývky k jej nositeľovi stabilizuje, dochádza k jej fixácii, stáva sa komunikačne dôležitejšia, a tým je frekventovanejšia. Jej spojenie s nositeľom sa zvyšuje na úkor oficiálneho mena. V niektorých prípadoch prezývka oficiálne meno celkom nahrádza. Akceptácia prezývky, resp. hypokoristickej podoby mena psa súvisí s individuálnym alebo širším používaním.

Individuálnosť používania prezývky sa u pomenúvajúcich v nami získanom súbore viaže na preferovanie jedného z hypokoristických formantov, napr. *Ramon-ko*, *Ramon-ik*, *Ram-čo*, *Ramon-es*, *Ed-is*, *Ed-uško*. Používanie jednotlivých podôb ukazuje, že napriek hypokoristickému zoonymickému radu je distribúcia jednotlivých podôb mena, ale aj samotných formantov, ktorými sú utvorené, v skupine používateľov rôzna. Uvedené podoby mien používajú členovia mikrosociety, ktorí nepatria do jej jadra. Napriek tomu sú tieto hypokoristické varianty reflektované ako meno psa. Používa ho vždy len jediný člen skupiny, ostatní členovia ho do svojho registra neprevzali. Individuálne používané prezývky sa vyskytujú v jadre mikrosociety, ale aj v jej širšom okruhu. Istý variant mena (najčastejšie hypokoristikum) alebo prezývku používajú len jednotliví členovia, ktorí vstupujú do kontaktu so psom, napr. *Láska*, *Zlatíčko*, *Kuťa*.

Odlišnosť je aj v súbore zooným v rámci jadra jednej mikrosociety, a to s ohľadom na pomenovania, ktoré používa na jednej strane majiteľ psa, na strane druhej majiteľka. Skutočnosť ilustrujeme na dokladoch zoonymie zaznamenanej pri psovi s oficiálnym menom *Edo*. Podoby *Edik*, *Kumpláš*, *Veľký čukláb*, *Čuka plančis*, *Čunklip*, *Lunčík*, *Šinklib*, *Láskoš*, *Kunšiplast* používa majiteľ psa v pozitívne a neutrálne ladenej komunikácii, podobu *Edward* zase v prípade negatívnych komunikačných okolností. Majiteľka psa používa individualizované podoby *Edko Choma*, *Miminko*, *Bábätko*, *Bábo*, *Synček*, *Bubuško*, *Bibik*, pričom negatívne hypokoristiká ani prezývky podľa vlastných slov v komunikácii so psom nepoužíva.

Formálna podoba individualizovaných prezývok *Kumpláš*, *Veľký čukláb*, *Čuka plančis*, *Čunklip*, *Šinklib*, *Kunšiplast* neguje ich komunikačnú výhodnosť a jazy-

kovú úspornosť (viacslabičnosť (prezývka býva zväčša kratšia), zvýšenie počtu konsonantov, nezvyčajný formant na konci prezývky, niektoré podoby formálne kopírujú kompozitá, podoba mena komplikuje výslovnosť) a dokonca môže spôsobiť dojem deklinačnej nejednoznačnosti a deformácie slova. Prípady ako *Dudla*, *Žužla*, *Ňumla*, *Kuklina* (a ich varianty) majú onomatopojický charakter, možno ich považovať za čiastočne alebo úplne motivačne vyprázdnené. Tieto podoby zároveň nie sú pre ostatných členov mikrosociety motivačne jasné (nemajú oporu v apelatívnej lexike) a naznačujú prílišnú intímnosť, môžu dokonca evokovať pocit trápnosti.[14] Za okazionalizmy možno uvedené prezývky považovať len z formálneho hľadiska. Napriek tomu, že ich vždy používa iba jeden člen mikrosociety, sú tieto zoonymá v jeho registri pevne ukotvené.

Iné individualizované prezývky ako *Štrbavec*, *Zdochlina*, *Zdochliak*, *Slepáň*, *Stariga*, *Starigáň*, *Hlucháň*, *Pucvoľa*, *Nalpa* môžu vzhľadom na svoju apelatívnu motiváciu konotovať expresívnu, negatívnu sémantiku a vo vzťahu k pomenúvanému objektu sa tak vnímajú ako nevhodné, resp. neakceptovateľné, hoci sa vznik týchto prezývok nespája s urážlivými okolnosťami. Nezaujatý člen širšej mikrosociety ich však môže práve tak pociťovať. Formálna štruktúra prezývok tu navyše naznačuje súvislosť s apelatívami, ale aj s formantmi, pri ktorých sa pociťuje expresívny alebo emocionálny príznak.[15] Percipient prezývky (člen mikrosociety) tu v zásade neakceptuje ani motivačný podnet, ktorý najčastejšie prostredníctvom slovotvorby modeluje podobu prezývky alebo hypokoristického variantu. Takáto neakceptácia, negatívne stanovisko v kolektíve však na používanie individuálnych prezývok vo väčšine prípadov vplyv nemá, používajú sa aj napriek výhradám. Prezývku, ktorá sa neuchytí, používa len jeden člen mikrosociety, resp. členovia jej jadra.[16] Negatívne hodnotenie prezývky sa na strane členov mikrosociety niekedy zvykne vyjadriť explicitne: *Ako ťa volajú, Starigáň? – Nevolaj ho tak.*; *No, len mu to pripomínajte všetci*. (narážka na vek psa ako reakcia na použitú prezývku, pri ktorej sa výrazne pociťuje motivant „starý“). Tieto aspekty chápeme ako dôvod, prečo sa im iní členovia mikrosociety vyhýbajú.

---

[14] P. Štěpánová (2018, s. 62) upozorňuje na tzv. presupozionálny význam, ktorý tvoria kategoriálne, asociatívne a emocionálne zložky slova. Tieto zložky pomáhajú identifikovať význam aj v prípade neprítomnosti lexikálneho významu pri propriách. Vo vzťahu k partnerským pomenovaniam tak autorka konštatuje, že hoci niektoré partnerské pomenovania nemajú lexikálny význam, obsahujú význam emocionálny, „který lze zároveň považovat za jejich konstitutivní rys“.

[15] M. Ološtiak (2007b, s. 170) hovorí v prípadoch takto motivovaných antroponým o formálnych ukazovateľoch expresívnej motivácie, ktoré delí na hypokoristikoidy, pejorativoidy, deminutivoidy a vulgaroidy. V rámci antropolexémy vydeľuje aj inherentnú a adherentnú expresívnu motiváciu. Porovnaj aj Bajerová (2016, s. 24).

[16] O zmenách prezývok a ich uchyteniu v kolektíve vo vzťahu ku skautingu hovorí P. Hanušková (2012).

Uvedené doklady potvrdzujú, že prístup k prezývkam je iný v nadväznosti na pozíciu produktora a na tvorbu nezainteresovaného potenciálneho používateľa. Je zjavné, že najdôležitejším faktorom je motivácia, ktorá vplýva na nejednoznačné vnímanie prezývok, a teda na ich akceptáciu alebo odmietnutie. Akceptácia či odmietnutie konkrétnej prezývky je aj v nami sledovanom súbore výsledkom subjektívnych procesov (porovnaj Kvíčalová, 2016, s. 138). Individuálne vytvorený súbor prezývok a hypokoristík vykazuje aj vyššiu variantnosť. Prevzatie konkrétnej individualizovanej prezývky sa týka buď iba niektorého variantu, alebo sa obmedzenie týka počtu členov mikrosociety, ktorí ju prevzali. Najčastejšie k takémuto prevzatiu dochádza v jadre mikrosociety, teda na úrovni dvojice majiteľ – majiteľka. Môže sa však stať, že prezývku alebo variant preberie aj širší okruh členov mikrosociety – napr. prezývka *Ňuchta* sa z jadra mikrosociety (v ktorej prevzatie smerovalo od majiteľky k majiteľovi) rozšírila u všetkých členov rodiny. Frekvencia jej používania je s ohľadom na intenzitu kontaktov so psom u jednotlivých členov rôzna. V prípade hypokoristických, deminutívnych variantov sa do širšieho okruhu používateľov dostávajú tie prvky z polyonymického radu, ktoré sa vo vzťahu k intenzifikácii deminutívnosti vnímajú ako neutrálnejšie, napr. *Ranomko*, *Edko*, *Zorka*.[17]

Na základe uvedeného možno povedať, že distribúcia jednotlivých prezývok v mikrosociete je nerovnomerná. Prezývky môžu byť *akceptované*, zároveň používané a frekventované (používajú ich všetci členovia mikrosociety), *tolerované* (používa ich len jeden člen mikrosociety, resp. len niektorí členovia), alebo *neakceptované*, odmietané (napriek tomu takéto prezývky vystupujú ako výsostne individualizované prezývky).

Výber zoonyma s pozitívnou či negatívnou motiváciou však nesie komunikačný signál nielen smerom k psovi, ale aj ďalším členom mikrosociety. V komunikácii so psom sme zaznamenali situácie, keď komunikant použitím hypokoristickej podoby zoonyma s pozitívnou alebo negatívnou motiváciou verbalizoval svoju ochotu, resp. neochotu vstupovať do komunikácie s iným členom/inými členmi mikrosociety, alebo sa v komunikácii voči iným vyhranil napr. *Poď, Maja, ideme preč od nich,*; *Ňuchtinka, čo ti robí/robia?*

Súbor zooným možno vo všeobecnosti nazvať dočasným. Viaže sa na obdobie života zvieraťa. V prípade, že je vzťah k zvieraťu v mikrosociete intenzívny, rad jemu pridelených mien zaniká s jeho smrťou. Pôvodná prezývka sa nezvykne prideliť novému objektu pomenúvania. S novým členom mikrosociety sa udeľuje aj nové meno. K prenosu mena pes – pes však môže dôjsť v sociálnej skupine, v ktorej je charakter vzťahu k zvieraťu iný. V našom súbore zoonymie sme prenosné

[17] Š. Krištof (1970, s. 137) si vo svojom článku o problematike deminutív osobných mien všimol existenciu jednoduchých a zdvojených deminutívnych prípon. Práve táto skutočnosť podľa neho poukazuje na to, že takto tvorené hypokoristiká nemožno z hľadiska opozície neutrálny – emocionálny a zlepšujúci – zhoršujúci klásť a hodnotiť rovnako.

mená zaznamenali. Tento proces sa dial v rámci mikrosociet, v ktorých pes nebol chovaný v domácnosti a nezdieľal rovnaký priestor ako majiteľ. Jeho miesto bolo striktne vymedzené mimo bytu, teda vonku (na dvore domu). V týchto mikrosocietách sme zaznamenali aj nižšiu frekvenciu prezývok a variantov mena.

K prenosným menám možno v našom súbore zaradiť zoonymá *Hary*, *Dunčo*, *Pici* a *Zora*. Ide o zoonymá charakterizované ako časté (porovnaj napr. Palkovič, 1968, s. 82). Pri týchto zoonymách je rozdielna aj frekvencia deminutív a eufemizmov (porovnaj aj Ondášová, 2013, s. 802). V nami sledovaných mikrosocietách sme v týchto prípadoch zaznamenali len prvostupňové deminutívne deriváty (*Hari – Harik*, *Dunčo – Dunik*, *Tina – Tinka*, *Zora – Zorka*; pri poslednom zoonyme sme zachytili aj slovnú hru so zámenou hlások nielen v neutrálnej podobe mena, ale aj v deminutívnom deriváte: *Zora – Roza*, *Zorka – Rozka*, no východisko sa tu dá vnímať dvojako: *Zora – Zorka*, *Roza – Rozka*, členovia mikrosociety tento proces vedome nerozlišovali). Prenosné mená *Hari*, *Dunčo*, *Zora*, *Pici* získaval v sledovaných mikrosocietách každý pes, ktorého si rodina zaobstarala a ktorý nahradil predchádzajúceho. Osobitosťou zoonyma *Pici* a jeho variantov je to, že sa používa len na pomenovanie malých plemien psov. Dôvodom prenosu mena je podľa členov mikrosociety komunikačná výhodnosť, zvyk a jednoduchá zapamätateľnosť najmä pre starších členov mikrosociety (ktorí tak neboli nútení zapamätávať si vždy nové meno psa). Podobný posun sme zaznamenali pri prezývke *Ideša* (z imperatívu ideš!; oficiálne meno psa: *Tina*), pričom táto prezývka sa pri prenose na nového psa správa variantne podľa rodu (*Ideš/Ideša*). Tento postup svedčí o menšej intenzite vzťahu k zvieraťu, neprisudzovaní statusu člena rodiny.[18] Prezývky *Ňuchta/Ňuchtica* a *Ideš/Ideša* sa dostávajú v súkromnej komunikácii členov sledovanej mikrosociety do pásma prechodu bližšie k apelatívnemu označeniu psa vo všeobecnosti, možno hovoriť o deproprializácii. Svedčí o tom aj využívanie gramatickej kategórie čísla a plurálové podoby *ňuchty*/*ňuchtice*, *ideše* primárne vo vzťahu k označeniu šteniat, sekundárne aj viacerých psov.[19]

---

[18] K typickým menám patria aj mená pre mačky. V našom sledovaní vybraných mikrosociet sa objavili aj mačacie mená *Muro*, *Cica*, *Mica*, *Miňa*, *Cicamica*, *Bridžit/Bridžitka*, ale aj prezývky *Nalpa/Nalpočka* („nalpa“ označuje vo východoslovenskom nárečí opicu, ide o metaforické prenesenie významu podľa správania zvieraťa (*ako divá*), ale je výrazom aj istej obmedzenosti a neschopnosti prijímať pokyny; deminutívna podoba mena má zjemňujúcu funkciu). Aj tieto mená v sledovanej mikrosociete vystupujú z rovnakých dôvodov ako prenosné. O opakovanosti a častom výskyte mien ako *Mica*, *Micka* hovoria aj E. Hájková (2010), N. Kvítková (2010). Dôležitým faktorom je podľa nás aj skutočnosť, že uvedené frekventované zoonymá prechádzajú k apelatívnemu označeniu pre mačku. Podobným prípadom je meno *Bundáš*, ktoré v našom súbore používala len jedna členka zo širšieho okruhu jednej zo skúmaných mikrosociet. V prospech apelatívnosti hovorí aj skutočnosť, že expedientka takto označuje všetky psy nielen v rámci rodiny, ale aj mimo nej.

[19] Singulatívnosť a individualizácia sa chápu ako univerzálne kategórie propriálneho motívu (pozri Šrámek, 2007, s. 464).

Napriek tomu, že podľa niektorých autorov k presunu prezývky medzi societami nedochádza (napr. Bajerová, 2016, s. 47; Krško, 2012, s. 144), v našom materiáli sme zaznamenali zoonymá, ktoré sa medzi mikrosocietami prenášali. K transferu došlo v prípade prezývok *Kunšaft*, *Čuklis* (pes s oficiálnym menom *Ramon* je oslovovaný nasledovne: *Čunkliš, taký si najväčší?*; *Ty si taký starý Šunkliš.*), *Čukaplančis*, *Ideš*. Mikrosociety v tomto prípade charakterizovali úzke susedské a priateľské vzťahy. K transferu mien vo vzťahu pes – pes mohlo teda dôjsť jednak kvôli úzkemu kontaktu so psom samotným, ale do popredia sa mohla dostať aj emočná stránka (silný pozitívny vzťah pomenúvateľa k obom psom).

V prípade, že vnímame miesto lexémy v slovnej zásobe ako výsledok konfigurácie motivácií (bližšie pozri Ološtiak, 2007b, s. 172), vo vzťahu k nami sledovanému súboru zoonymie možno povedať, že sa na podobnom princípe vytvára aj výsledné miesto konkrétneho zoonyma v onymickom registri jednotlivých členov spoločenstva.

Aspekty ovplyvňujúce tvorbu, výber a používanie prezývok v sledovanej skupine zooným možno zhrnúť nasledovne (bez ambície ich úplnosti či hierarchického usporiadania): *charakter a intenzita vzťahu* majiteľ/nie majiteľ – pes; *citová zainteresovanosť* (resp. nálada) pomenúvajúceho; *frekvencia interakcie* so psom, členmi jadra mikrosociety; *vzťah k zvieratám* (psovi) všeobecne; *motivácia* zoonyma (zrozumiteľnosť motivácie, presuponovaná motivácia, dojem z prezývky/hypokoristika formujúci postoj ku konkrétnemu variantu, čiastočná alebo úplná motivačná vyprázdnenosť); *frekvencia používania prezývky*; *aktívna účasť na tvorbe* prezývky; *charakter komunikácie* (oficiálnosť – neoficiálnosť) a vedomie prítomnosti (aktívnych a neaktívnych) svedkov komunikácie.

Už sme uviedli, že komunikáciu medzi členmi skupiny so psom nemožno chápať ako rovnocennú, ale ako asymetrickú, disproporčnú, pričom vo vzťahu k psovi je zoonymum jedno z najfrekventovanejších substantív. Vo výskume reči orientovanej na zviera sa konštatuje analógia s kontaktom dospelého človeka s dieťaťom.[20] Vo vzťahu k psovi sa konštatuje, že je mentálne na úrovni zhruba dva- až dvaapolročného dieťaťa.[21] V komunikácii so psom je možné predpokladať rovnaké tendencie prispôsobovania sa komunikačne menej spôsobilému partnerovi, ktoré je neuvedomelé.

---

[20] K. Ondášová (2013, s. 794) hovorí o znakoch na zvukovej rovine ako preexponovaná kvantita, pomalšie tempo reči, predĺženie artikulácie vokálov, eufemizácia a maznavosť prejavujúca sa v intonácii, palatalizácia hlások a vyššie nasadenie hlasu. A. Brestovičová a A. Striešková (2015) konštatujú realizáciu špecifického zjednodušeného registra s vysokou mierou redundancie a posilnenou expresívnou zložkou (pozri aj Štěpánová, 2010, s. 44). Osobitostiam pri realizácii suprasegmentov v reči orientovanej na dieťa sa venuje článok A. Mitrovej, J. Sabola, D. Slančovej a J. Zimmermanna (2006).

[21] Tento záver preberáme z wikipedia.org a livescience.com; podľa psychologytoday.com môže veľmi šikovný pes dosiahnuť mentálnu úroveň trojročného dieťaťa.

Pomenovanie je výrazom vzťahu medzi komunikačnými partnermi a môže variovať od pozitívne emocionálneho cez neutrálne až po negatívne. Využívanie deminutívnej podoby mena, prezývky psa je tak typickým znakom silného citového puta medzi majiteľom a jeho psom. Veľmi subjektívne mená vyjadrujú osobitosť puta k psovi, ale aj aktuálnu náladu oslovujúceho. Patria sem tak pozitívne hypokoristické a metaforické podoby zooným (napr. *Ramonko*, *Ramonik*, *Eduško*, *Ňuchtina*, *Bibik*, *Bábätko*, *Synček*, *Denuško*, *Rozka*), ako aj negatívne zoonymá (*Hlucháň starý*, *Štrbavec jeden*, *Zdochlina zdochnutá*, *Slepáň*; *Stariga*, *Eduard*, *Nalpa*). V prípade negatívnych oslovení môže negatívna konotácia ustupovať pozitívnemu významu, ktorý signalizuje použitý formant, napr. *Zdochlinka*, *Zdochlinček*, *Zdochlinečka*, *Nalpočka* majúci za úlohu zjemniť výpoveď i samotné zoonymum, pričom sa na ne bez ohľadu na pociťovaný apelatívny motivant viaže citový význam.[22]

Pozitívnu expresivitu zastupujú aj okazionálne podoby zooným typu *Kuklina*, *Kumlina*, *Kudlina*, *Dudla*, *Dudlina*, *Žužla*, *Žužlina*, *Čunklip*, *Lunčík*, *Šinklib*, *Bibik*, *Bubuško*, ktoré sú zároveň znakom individualizovaného, personálneho štýlu komunikácie so psom (uvedené podoby zooným používajú len členovia jadra mikrosociety). Dokladom personalizovanej komunikácie so psom sú aj neopakovateľné, ťažko vysloviteľné podoby mien ako *Čuka plančis*, *Čunklip*, *Šinklib*, *Kunšiplast*. Odrážajú istú formu hry a vysokú mieru intimity vo vzťahu k zvieraťu ako členovi mikrosociety. Často ich sprevádza maznavá intonácia a zvýšené nasadenie hlasu, pričom vyslovujúci sa domnieva, že ak sa v tóne hlasu, podobe mena odzrkadlí „láska“, bude ju vnímať aj pes a urobí ho to šťastným.

Väčšinu signálov využívaných v komunikácii človeka a zvieraťa predstavujú ritualizované úkony. Signály pes prijíma prostredníctvom zmyslov, pri komunikácii využíva všetky zmysly, ale dôležitý je aj zrak, môže vnímať aj mimiku, gestiku. Sám komunikuje vizuálne, napr. postavením tela, výrazom tváre. Z hľadiska symbiózy so sluchovým vnemom je uvoľnené gesto a pokojný zvuk (tón hlasu) preňho signálom, že nejde o výraz agresivity. Sprievodným javom je tu dotyk (ale aj pohľad, gesto, lusknutie, hvizdnutie, potlesk), ktorý je zároveň prejavom univerzálneho puta (vzniká tak a udržiava sa spoločný pach ako výraz súdržnosti svorky), pričom samotný dotyk je pre psa prejavom odmeny.[23]

Výraznú úlohu má (tónová) modulácia. Isté nasadenie hlasu, ako sme už uviedli, sa používa na vytvorenie a udržanie lepšieho puta aj pri komunikácii s deťmi.

---

[22] K. Ondášová (2013, s. 801) hovorí v prípade používania deminutív a eufemizmov v reči orientovanej na zviera aj o hyperdeminutívnosti. Takéto hodnotenie nachádzame aj u A. Brestovičovej (2014) pri sledovaní reči orientovanej na dieťa. Badať ho rovnako vo vzťahu k antroponymii v príspevkoch N. Bayerovej (2010), Š. Krištofa (1970). Upozorňuje sa aj na to, že niektoré formanty a ich kombinácie v apelatívnej lexike neexistujú, resp. ich distribúcia je iná.

[23] O pravidlách medzidruhovej komunikácie človeka a psa píše napr. M. Fleischer (2017), ktorý u psa hovorí o čuchovom, akustickom, hmatovom a vizuálnom kanále, prostredníctvom ktorých prijíma a spracúva podnety z prostredia.

Frekvenčný rozsah pri sluchu psa je veľký, prostredníctvom tónu sa tak u psa zachytáva, utvára, ale aj udržiava pozornosť. Oslovenie sa chápe ako výzva k percipientovi, plní komunikatívnu jazykovú funkciu a je kontaktovým znakom medzi odosielateľom a prijímateľom. Zároveň sa považuje za jeden z registrových znakov autority a je impulzom na nadviazanie kontaktu (Ondášová, 2013, s. 794, 804; podobne Zajacová, 2014; Štěpánová, 2018). Prostredníctvom oslovenia zviera vie, že mu hovoriaci adresuje výpoveď. Výber formy oslovenia sa viaže na subjektívne alebo objektívne okolnosti. Oslovenie ako registrový marker autority je prejavom vedomej, ale aj nevedomej tendencie dominovať v komunikácii a organizovať dialóg so zvieraťom. Sprevádza ju aj využívanie suprasegmentálnych prostriedkov, najmä dôrazu, pauzy a melódie a vysoká frekvencia lexém, ktoré majú výchovnú funkciu a patria k výcviku psa. Dôležité je tu opakovanie, spájajúce sa s vytváraním podmienených reflexov a fixáciou, ktoré predpokladá očakávaný efekt, reakciu na podnet (tá je neverbálna, aj keď ju môže sprevádzať zvuková reakcia u psa – brechanie, kňučanie) a rovnako udržiava kontakt. Z modulácie hlasu je zjavné, že chce expedient upozorniť na niečo dôležité. Oslovenie sa zvyčajne radí na začiatok výpovede. Vzhľadom na to, že pes je neoddeliteľnou súčasťou mikrosociety, patrí oslovenie k najbežnejším každodenným úkonom.

Oslovenie zvieraťa pomocou deminutíva patrí k prototypovej situácii (porovnaj Štěpánová, 2010, s. 25; takéto situácie sú tri: oslovenie detí, dospelých, ku ktorým má hovoriaci dôverný vzťah, a oslovenie domácich zvierat). Prostredníctvom neho sa nadväzuje, udržiava a utvrdzuje dôverný vzťah. Neobvyklé oslovenia upútavajú pozornosť. Prezývky sa radia k periférnym spôsobom oslovovania (porovnaj Štěpánová, 2018, s. 41), majú funkciu kontaktu a môžu suplovať kontaktové výrazy, napr. interjektické *ahoj*, *aha*.

Pri oslovovacom zámere je signálom ďalších komunikačných intencií vokatív. Chápe sa ako prostriedok sociálnej interakcie. Otázka vokatívu je špecifická (pozri napr. Janků, 2016; Slančová – Sokolová, 1998; Ondášová, 2013) a vyžadovala by si aj vo vzťahu k zoonymii samostatný text, preto sa na tomto mieste obmedzíme len na niekoľko poznámok vo vzťahu ku komunikácii so psom v nami sledovaných mikrosocietách. Uvedieme len poznámky k propriám stojacim vo vokatívnej funkcii a nebudeme sledovať iné (ani viacslovné) podoby oslovenia. V našom súbore sa objavili nasledujúce osobité podoby vokatívu, hoci v tejto pozícii stoja aj iné zoonymá (vzhľadom na to, že v slovenčine funkciu vokatívu nadobudli nominatívne tvary) z nášho materiálu: *Ramono*, *Ramonko* (s predĺženou intonáciou koncovej slabiky aj ako signálom irónie, humoru), *Ňucht*, *Zdochlin*, *Dak* (vo vokatíve sa používa zoonymum len v tejto skrátenej podobe; porovnaj skrátené podoby vokatívu u L. Janků (2016, s. 40, 64) a poznámky o tzv. neo-vokatíve), vokatívy na -i ako *Dudlini*, *Dudlici*, *Žužlici* (onomatopojický základ týchto pronomín je prvkom upútania pozornosti, vtiahnutia psa ako partnera do komunikácie, a prejavom jej oživenia), *Zdochline*, *Rozka* (osobitosťou tejto vokatívnej podoby je, že ju expedienti používajú len

pri zvítaní so psom), *Maja*, *Zdochlinečka* (pri nerozlišovaní rodu). Vokatív s osobitými exponentmi sa viaže na komunikačné situácie spojené s malou sociálnou vzdialenosťou medzi komunikantmi (porovnaj Slančová – Sokolová, 1998, s. 219).

K negatívnym zoonymám sa expedient prikláňa v prípade, že sa pes dopustí prehrešku.[24] Keďže pes si v plnej miere neuvedomuje pozitívnosť či negatívnosť použitých lexém, túto funkciu preberajú predovšetkým zvukové vlastnosti reči. Pri nich pes registruje, že ide o konfliktnú situáciu, že sa niečo deje, alebo niečo nie je v poriadku. Tu sme zaznamenali výraznú tvrdú výslovnosť a zároveň dôraz na časť zoonyma, napr. ***E**do*, *Ed**w**ard*/*Ed**u**ard* (*Ed**w**ard, čo som ti povedal?*), ***Ra**mon*.

K opakovaniu oslovenia dochádza v prípade, že zviera na výzvu nereaguje. Pri dlhšej absencii reakcie sa duplikovanie mena posúva na polysémickej osi k negatívnemu pólu, pričom sa tak deje v súčinnosti so zmenou modulácie hlasu. Opakovanie sa môže spájať s preexponovanou kvantitou a spomalením rečového tempa. Často musí byť voľba oslovenia psa strategická. Majiteľ musí napriek silnému citovému napätiu svoju reakciu kontrolovať a hlasovou moduláciou reflektovať pozitivitu. Inak je vystavený situácii, že pes vzhľadom na vycítenie jeho nálady a čítanie reči tela, povel nepočúvne a na privolanie nebude reagovať.

Komunikácia so psom často prebieha v súkromí. V prípade, že sa deje na verejnosti, resp. sú svedkami komunikácie iní ľudia, ktorých rádius od jadra mikrosociety je väčší, expedient siaha skôr po oficiálnom mene psa, resp. volí neutrálnejší hypokoristický variant. Použitie príliš intímneho alebo citovo zainteresovaného oslovenia (pozitívneho, ale aj negatívneho) by mohlo pôsobiť zvláštne. Typickým príkladom rozlišovania oficiálnosti a neoficiálnosti komunikácie (na osi verejný – súkromný – intímny) so psom je návšteva veterinára. Ani tu však nemusí snaha o neutrálnosť pomenovania psa platiť absolútne, najmä v prípadoch, keď sa majiteľ snaží psa pri veterinárnom úkone upokojiť.

Uvedomujeme si, že k doplneniu či vyvráteniu naznačených tendencií v používaní zoonymie pri komunikácii so psom je potrebný komplexnejší výskum, ktorý by v širšej miere zohľadňoval ďalšie aspekty komunikácie (napr. špecifiká jednotlivých komunikantov v rámci mikrosociety, osobité vlastnosti samotného psa, časovo rozsiahlejší výskum, väčší počet komunikačných skupín). Napriek tomu sa domnievame, že nami ponúknuté závery pozorovania mikrosociet, ktorých súčasťou je pes, so zameraním na sledovanie používania zoonymie v každodennej komunikácii dokazujú, že tento proces vykazuje analógiu s fungovaním antroponymického systému pri živom, neúradnom pomenúvaní. Rovnaká analógia sa potvrdzuje aj vo vzťahu k špecifikám asymetrickej, disproporčnej komunikácie charakteristickej pre komunikovanie s dieťaťom. Zároveň sa tak dokladá a potvrdzuje svojráznosť postavenia prezývok (živých pomenovaní) v onymickom systéme, a to nielen vo vzťahu k antroponymii.

---

[24] Rovnaké tendencie popisuje K. Ondášová (2013) pri komunikácii s morčaťom.

LITERATÚRA

BAJEROVÁ, M. (2016): *Nestandardizované podoby antroponym v současné češtině*. Diplomová práce [online]. Hradec Králové: PF Univerzita Hradec Králové. <https://theses.cz/id/w2rs5w/STAG84501.pdf> cit. 2019-05-06.

BAYEROVÁ, N. (2010): Několik poznámek k lexikologii hypokoristik. In: J. David – M. Čornejová – M. Harvalík (eds.), *Mnohotvárnost a specifičnost onomastiky*. IV. česká onomastická konference. 15.–17. září 2009, Ostrava. Sborník příspěvků. Ostrava: Ostravská univerzita, s. 46–52.

BRESTOVIČOVÁ, A. (2014): Jazykový obraz sveta v reči matky orientovanej na dieťa v rannom štádiu vývinu. In: *Jazyk a kultúra : internetový časopis Lingvokulturologického a prekladateľsko-tlmočníckeho centra excelentnosti pri Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove* [online], 5. <http://www.ff.unipo.sk/jak/cislo19-20.html> cit. 2019-04-08.

BRESTOVIČOVÁ, A. – STRIEŠKOVÁ, A. (2015): Komparatívny výskum adjektív v reči matky a dieťaťa. In: *Jazyk a kultúra : internetový časopis Lingvokulturologického a prekladateľsko-tlmočníckeho centra excelentnosti pri Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove* [online], 6, s. 182–193. <http://www.ff.unipo.sk/jak/cislo23-24.html> cit. 2019-04-08.

FLEISCHER, M. (2003): Komunikacja międzygatunkowa. Przypadek: człowiek – pies. In: A. Dąbrowska (ed.), *„Język a Kultura". T. 15: Opozycja homo – animal w języku i kulturze*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 223–242.

FLEISCHER, M. (2017): Reguły komunikacji intra- i intergatunkowej (naprzykładzie człowieka i psa), *Prace Kulturoznawcze*, 21, 3, s. 27–46.

HÁJKOVÁ, E. (2010): Jména pro české „domácí mazlíčky". In: J. David – M. Čornejová – M. Harvalík (eds.), *Mnohotvárnost a specifičnost onomastiky*. IV. česká onomastická konference. 15.–17. září 2009, Ostrava. Sborník příspěvků. Ostrava: Ostravská univerzita, s. 172–178.

HANUŠKOVÁ, P. (2012): *Přezdívky v českém skautingu*. Bakalářská práce [online]. Brno: FF Masarykova univerzita. <https://is.muni.cz/th/njiyg/Prezdivky_ve_skautingu.pdf > cit. 2019-04-08.

JANKŮ, L. (2016): *Vokatív v češtine*. Diplomová práce [online]. Brno: FF Masarykova univerzita. <https://is.muni.cz/th/361402/ff_m/Vokativ_v_cestine.pdf> cit. 2019-04-10.

KNAPPOVÁ, M. (1980): Osobní jména v českém jazykovém systému. *Naše řeč*, 63, s. 225–231.

KRIŠTOF, Š. (1970): K otázke deminutív osobných mien. In: Š. Krištof (ed.), *Zborník materiálov zo sympózia o teoretických a metodologických otázkach onomastiky a II. slovenskej onomastickej konferencie v Nitre 22.–24. mája 1969*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, s. 133–138.

KRŠKO, J. (2012): Podoby zooným v spoločenskej komunikácii. In: M. Ološtiak (ed.), *Jednotlivé a všeobecné v onomastike*. 18. slovenská onomastická konferencia Prešov 12.–14. septembra 2011. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 144–148. <http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Olostiak3/index.html>

KRŠKO, J. (2016): *Všeobecnolingvistické aspekty onymie. (Z problematiky onymického komunikačného registra)*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici – Belianum, Filozofická fakulta.

KVÍČALOVÁ, M. (2016): *Žákovské přezdívky jako součást školské jazykové komunikace*. Dizertační práce [online]. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/119973/> cit. 2019-04-29.

KVÍTKOVÁ, N. (2010): Výzkum zoonym. In: J. David – M. Čornejová – M. Harvalík (eds.), *Mnohotvárnost a specifičnost onomastiky*. IV. česká onomastická konference. 15.–17. září 2009, Ostrava. Sborník příspěvků. Ostrava: Ostravská univerzita, s. 292–297.

LALIKOVÁ, T. (1996): Mená psov na Slovensku. In: Majtán M. – Ruščák F. (eds.): *12. slovenská onomastická konferencia a 6. seminár „Onomastika a škola“*. Prešov 25.–26. októbra 1995. Zborník referátov, Bratislava – Prešov, s. 325–328.

MATEJČÍK, J. (1996): Nominácia v kynológii. In: Majtán M. – Ruščák F. (eds.): *12. slovenská onomastická konferencia a 6. seminár „Onomastika a škola“*. Prešov 25.–26. októbra 1995. Zborník referátov, Bratislava – Prešov, s. 320–324.

MITROVÁ, A. – SABOL, J. – SLANČOVÁ, D. – ZIMMERMANN, J. (2006): Realizácia suprasegmentálnych javov v reči orientovanej na dieťa. *Slovenská reč*, 71, s. 3–17.

OLOŠTIAK, M. (2000): Niekoľko poznámok k motivácii a designácii sekundárnych pomenovaní (prezývok). *Slovenská reč*, 65, s. 270–278.

OLOŠTIAK, M. (2007a): *Jazykovoštruktúrny a komunikačno-pragmatický status vlastného mena. (Adaptácia anglických proprií v slovenčine)*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.

OLOŠTIAK, M. (2007b): O jazykovej motivácii prezývok. In: M. Ološtiak (ed.), *Lexikálna sémantika a derivatológia*. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, konanej pri príležitosti životného jubilea prof. PhDr. Juraja Furdíka, CSc. Prešov 5. decembra 2000. Košice: Vydavateľstvo LG, s. 165–172. <http://www.olostiak.webz.cz/Publikovane/olostiak_prezyvky.pdf>

OLOŠTIAK, M. (2009): O prezývkach železničných rušňov. In: M. Ološtiak – M. Ivanová – L. Gianitsová-Ološtiaková (eds.), *Varia. XVIII*. Zborník príspevkov z XVIII. kolokvia mladých jazykovedcov. Prešov – Kokošovce-Sigord 3.–5. decembra 2008. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, s. 498–517. <http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Olostiak1/pdf_doc/54.pdf>

ONDÁŠOVÁ, K. (2013): Reč orientovaná na domáce zvieratá. In: M. Ološtiak – M. Chovanec (eds.), *8. študentská vedecká konferencia*. Zborník plných príspevkov. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 793–807. <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak4/subor/Ondasova.pdf> cit. 2019-04-08.

PALKOVIČ, K. (1968): Zoonymá v slovenských nárečiach. In: V. Blanár – M. Majtán (eds.), *I. slovenská onomastická konferencia*. Bratislava 5.–6. decembra 1967. Zborník materiálov. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV a Slovenská onomastická komisia pri Vedeckom kolégiu jazykovedy SAV pre internú potrebu, s. 81–87.

PASTYŘÍK, S. (2006): Hypokoristika jako osobitý druh antroponym. *Acta onomastika*, 47, s. 392–397.

PASTYŘÍK, S. (2012): Obohacování hypokoristického parasystému rodných jmen v současné češtině. In: M. Ološtiak (ed.), *Jednotlivé a všeobecné v onomastike*. 18. slovenská onomastická konferencia Prešov 12.–14. septembra 2011. Prešov: Filozofická fakulta, s. 109–112.

SIČÁKOVÁ, Ľ. (2014): Školská komunikácia a propriálna lexika. In: J. Kesselová – M. Imrichová – M. Ološtiak (eds.), *Registre jazyka a jazykovedy (II)*. Na počesť Daniely Slančo-

vej. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta, s. 96–103. <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Kesselova4/subor/Sicakova.pdf> cit. 2019-04-08.

SLANČOVÁ, D. – SOKOLOVÁ, M. (1998): Jazykové prostriedky s vokatívnym exponentom v súčasnej slovenčine. *Slovenská reč*, 63, s. 210–220.

ŠRÁMEK, R. (2007): Etymon, pojmenovací motiv a význam vlastních jmen. *Jezikoslovni zapiski* [online], s. 459–469. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-AVSIKT5J/f2b96e67-a907-40c1-a452-95ecb36ce28d/PDF> cit. 2019-04-27.

ŠTĚPÁNOVÁ, P. (2010): *Pojmenování partnerů a jejich oslovování v soukromé komunikaci.* Bakalářská práce [online]. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/86944/> cit. 2019-05-06.

ŠTĚPÁNOVÁ, P. (2018): *Projevy metaforičnosti v onomastice u žáků a studentů.* Dizertační práce [online]. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/149218/> cit. 2019-05-06.

TYMIENIECKA-SUCHANEK, J. (2013): *Literatura rosyjska wobec upodmiotowienia zwierząt. W kręgu zagadnień ekofilozoficznych*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

UTĚŠENÝ, S. (1980): Přezdívkové obměny příjmení ve školním prostředí. *Naše řeč*, 63, s. 232–241.

ZAJACOVÁ, S. (2014): K niektorým znakom disproporčnej komunikácie v trénerskom komunikačnom registri. In: J. Kesselová – M. Imrichová – M. Ološtiak (eds.), *Registre jazyka a jazykovedy (I)*. Na počesť Daniely Slančovej. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta, s. 146–151. [online] <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Kesselova3/subor/Zajacova.pdf> cit. 2019-04-08.

ZAJACOVÁ, S. (v tlači): Oslovenie v reči matky a v reči otca orientovanej na dieťa. Prednesené na konferencii *Jiná slova – jiné světy. XII. mezinárodní setkání mladých lingvistů*. Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci 9.–11. 5. 2011.

INTERNETOVÉ ZDROJE

livescience.com [online] <https://www.livescience.com/5613> cit. 2019-04-27.

psychologytoday.com [online] <https://www.psychologytoday.com/intl/articles/201709/in-the-minds-dogs> cit. 2019-04-27.

wikipedia.org [online] <https://cs.wikipedia.org/wiki/Pes_domácí#Inteligence_psů> cit. 2019-04-27.

Alexandra Chomová
Alexandra.Chomova@umb.sk
Katedra slovenského jazyka a komunikácie
Filozofická fakulta
Univerzity Mateja Bela
Tajovského 40
Banská Bystrica
SLOVENSKO